ГІДНІСТЬ ЯК АВТЕНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДУХОВНОЇ ПРИРОДИ ОСОБИСТОСТІ

DIGNITY AS AN AUTHENTIC CHARACTERISTIC OF THE SPIRITUAL NATURE OF PERSONALITY

У статті реалізовано інтерпретацію поняття «гідність» з позиції інноваційного напрямку дослідження психології – християнської психології. Розкрито зміст методологічних положень останньої, які й означають ракурс аналізу феномену гідності як автентичної характеристики особистості. В рамках християнської психології людина розглядається як цілісна комплементарна єдність тіла-душі-духа. Кожна з іпостасей є окремими вимірами – атрибутами, які, будучи доцільно зорганізовані, утворюють субстанційну інтегральну єдність. Духовна іпостась є найвищою системною формою, яка визначає й організовує функціонально залежні від неї форми суб'єктної реальності людини. Духовна іпостась зумовлює гідність як об'єктивну даність людини. Гідність трактується як автентична характеристика особистості, яка визначається її сакраментальною природою та виявляється в усвідомленні, прийнятті та утвердженні особистістю власної цінності та цінності Іншого як носія образу і подоби Бога. Важливим є функціональний аспект гідності, адже вона не тільки визначає цінність людини, але в своїй суті постає зобов'язуючою умовою життєздійснення людини. На інтрасуб'єктному рівні життєздійснення шляхом самопізнання, моральної саморефлексії, інтуїтивного вчування відбувається осягнення людиною своєї сакраментальної вартості, гідності як даності духа. Останнє ініціює у людини прагнення своїми думками, вчинками, діями відповідати образу Бога, бути гідним Його. Гідність постає як суб'єктивне переживання індивідуальної самоцінності, яке об'єктивується у вчинковій активності самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення. На інтерсуб'єктному рівні життєздійснення відбувається проєкція гідності у стосунку до інших. Це проявляється передусім у розумінні цінності іншої людини, поваги до її неповторності. Сім'я стає тим первинно сприятливим або несприятливим соціальним середовищем, в якому актуалізується і розвивається гідність людини. На метасуб'єктному рівні людина виходить за межі власної самоцінності та приходить до усвідомлення власної причетності до цінності світу загалом.

Ключові слова: гідність, людина, особистість, духовна іпостась, сакраментальність, моральна саморефлексія, моральна саморегуляція.

The article implements the interpretation of the concept of "dignity" from the standpoint of an innovative area of Psychology – Christian Psychology. The content of the methodological provisions of the latter is revealed, which means the perspective of the analysis of the phenomenon of dignity as an authentic characteristic of the personality. In the framework of Christian Psychology, man is seen as a holistic complementary unity of body-soul-spirit. Each of the incarnations is a separate dimension – an attribute, which, being properly organized, forms a substantial integral unity. Spiritual incarnation is the highest systemic form, which determines and organizes the functionally dependent forms of human subjective reality. Spiritual incarnation determines dignity as an objective given to a man. Dignity is interpreted as an authentic characteristic of the individual, which is determined by its sacramental nature and is manifested in the awareness, acceptance and affirmation of the individual's own value and the value of the Other as the bearer of the image and likeness of God. The functional aspect of dignity is important, because it does not only determine the value of a person, but in essence it is a mandatory condition for human life. At the intrasubjective level of life through self-knowledge, moral self-reflection, intuitive teaching, a person realizes his sacramental value, dignity given by the spirit. The latter initiates in man the desire by his thoughts, actions, deeds to conform to the image of God, to be worthy of Him. Dignity appears as a subjective experience of individual self-worth, which is objectified in the action of self-knowledge, self-development, self-improvement. At the intersubjective level of life, there is a projection of dignity in relation to others. This is manifested primarily in the understanding of the value of another person, respect for its uniqueness. The family becomes the primary favorable or unfavorable social environment in which human dignity is actualized and developed. At the meta-subjective level, man goes beyond his own self-worth and comes to realize his own involvement in the value of the world at large.

Key words: dignity, person, personality, spiritual incarnation, sacramentality, moral self-reflection, moral self-regulation.

УДК 159.923
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.21.23>

Климишин О.І.

д.психол.н., доцент,
професор кафедри психології розвитку
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Семак О.І.

к.філол.н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов
і перекладу
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

Сучасне суспільство у всіх сферах його функціонування переживає своєрідний виклик гідності людини. В сфері економічній це гідна оплата праці та соціальне забезпечення людини; в політичній – захист прав громадян суспільства, рівність усіх перед законом (незалежно від соціальних статусів та матеріальної забезпеченості); в соціально-культурній – збе-

реження автентичних культурних традицій, національної самобутності; в освітній – дотримання принципів академічної доброчесності та формування особистості як професіонала та цілісної духовно зрілої особистості.

Детермінуючим фактором виклику стала антропологічна криза, яка торкнулася сьогодні не тільки українське суспільство, але людство

загалом. На жаль, доводиться констатувати факт кризового становища сучасної людини і як біологічного виду (екологічна криза), і як окремого представника людського виду (криза суспільної цивілізації), і як особистості (духовна криза). Вочевидь, можна говорити про явище тотальної антропологічної кризи, яка охопила як внутрішнє, так і зовнішнє буття людини. Відбувається проєкція кризи внутрішнього буття людини на площину зовнішнього і, як наслідок, вона стикається з такими раніше незанимаючими явищами, як біологічний тероризм (М. Рііз), продуктивний геноцид (Я. Коваль), інформаційний геноцид. За кожним з них стоїть конкретна людина з деформованою свідомістю, для якої характерними стають моральний релятивізм, почуттєва атрофія, а що стосується безпосередньо гідності – аксіокультивація власної особи та аксіоцидація інших (В.В. Рибалка).

За таких умов психологія як гуманітарна наука має чітке зобов'язання – вивчення детермінант кризового становища людини та означення певних шляхів виходу. Вона повинна брати на себе відповідальність у формуванні теоретичних положень, які б мали реальне практичне втілення та могли б слугувати «живим знанням» в осмисленні та реалізації сутнісної духовної природи людини. І зрозуміло, що гідність є одним з тих спектрів вияву останньої, які на цей час потребують серйозних психологічних досліджень. Як зауважує В. Рибалка, ці поняття, як і поняття честі, дивним чином ігноруються суспільством і психолого-педагогічною наукою, хоч і являють собою чинники властивих людству негативних історичних тенденцій, дія яких спостерігається й дотепер [11].

Історичний ракурс осмислення гідності у контексті розвитку особистості вказує на істотні зміни в її трактуванні. Спочатку акцент робився на гідності як певному моральному ставленні людини до навколишнього світу. Відтак ця цінність вважалася джерелом високих вчинків людини. Гідність пов'язувалася з відповідністю складників морального образу Я особистості та її професійних здібностей вимогам певної суспільної діяльності, яка могла в результаті цього набути ознаки смислотворчого устремління. Доцільно констатувати, що почуття гідності виступало інтегральним мотивом соціального діяння, у склад якого входили й мотиви егоїстичної спрямованості, і цей фактор міг істотно змінити моральну систему особистості та вплинути на її суспільну оцінку. У цьому сенсі поняття гідності вступало в синонімічний ряд з поняттям «честь». Поступово поняття гідності як моральне ставлення особистості до світу людей і світу речей трансформується у ставлення особистості до самої себе, тобто перетворюється на самоставлення [2, с. 15–16].

Своєю чергою, як засвідчує проведений нами аналіз наявних на сьогодні праць вітчизняних дослідників, присвячених вивченню феномену гідності людини, прослідковується інтерпретація змісту феномену гідності відповідно до конкретних авторських концептуальних підходів до вивчення людини. Так, зокрема, І.Д. Бех говорить про гідність як усвідомлення і переживання особистістю самої себе у сукупності морально-духовних характеристик, що викликають повагу оточення; М.Й. Боришевський розглядає гідність як якість, властивість, що характеризує духовну сферу людини; І.С. Булах вважає особистісну гідність моральним новоутворенням, яке виникає в умовах трансформації моральної самосвідомості як основи особистісного зростання завдяки включенню механізмів моральної саморефлексії та моральної саморегуляції; О.П. Колісник вважає Гідність і Чесність надособистісними смислами, які визначають напрям духовного саморозвитку особистості; Л.М. Кулакова розглядає гідність як складне інтегральне утворення, представлене єдністю суб'єктивної реальності, засноване на взаємодії внутрішньособистісних і зовнішньосоціальних детермінант розвитку; Р.В. Павелків вбачає в гідності моральну чесноту особистості; В.В. Рибалка означає гідність як суб'єктивне усвідомлення і переживання об'єктивної суб'єктивної цінності особистості.

Те, в чому сходяться усі науковці, – гідність відображає моральну сторону особистості. Водночас «більшість авторів підтримують подвійну природу людської гідності як явища об'єктивного й загального для всіх людей (цінність, принцип, джерело прав людини, їх мета чи зміст) та як суб'єктивного права чи інтересу конкретної людини (гідність людини)» [5, с. 99].

Варто зазначити також, що в останнє десятиріччя у вітчизняній психології та педагогіці здійснено ряд наукових досліджень з питань формування гідності в умовах освітнього процесу. Це, зокрема, дослідження формування почуття власної гідності у молодших школярів в умовах навчальної діяльності Л.М. Кулакової, підготовка майбутнього вчителя до виховання почуття людської гідності в учнів основної школи Г.Ф. Шарапи, виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів К.І. Чорної та інші. Також варто згадати серйозний доробок практичного значення В.В. Рибалка – технології рефлексивно-історико-рольового тренінгу студентів із засвоєння цінності особистості улюблених діячів психології, духовно-креативний анкетинг з піднесення цінності учнівської молоді через самоактуалізацію їх потягу до Добра, Краси та Істини, тренінг формування честі та гідності педагогічних працівників.

Вочевидь, важливою є методологічна парадигма дослідження людини, яку обирає дослідник і на якій реалізують власні наукові пошуки. Вона слугує певною платформою авторських концепцій та задає орієнтири в обґрунтуванні суті психологічних явищ і феноменів і, зокрема, гідності.

Сучасні психологи, передусім О.Г. Асмолов, Б.С. Братусь, Ф.Ю. Василюк, М.С. Гусельцева, О.І. Зеліченко, В.І. Слободчиков та інші, ставлять на порядок денний реалізацію гуманітарно-антропологічного підходу у психологічних дослідженнях людини. На нашу думку, реалізація ідеї побудови психологічної антропології можлива шляхом інтеграції психології з християнським віровченням, що відкриває перспективу телеологічного витлумачення сутнісного призначення (задуму) особистості та її життєвого покликання.

Систематизовані нами в процесі дослідження погляди на природу людини творців православної антропології М.О. Бердяєва, П.М. Євдокімова, М.О. Лоського, О.В. Меня, С.Л. Франка, О.Д. Шмемана, католицької антропології В. Гриневича, Л. Ладарії, Й. Ратцінгера, І. Рупніка, Я. Спітеріса та антропології протестантизму К. Барта, Р. Бульмана, Ю. Мольтмана, як також представників інноваційної галузі психології – християнської психології Б.С. Братуся, Ф.Ю. Василюка, Л.С. Виноградової, В.Л. Воейкова, Б.А. Воскресенського, С.Л. Воробйової, Л.М. Гридкевець, В.Х. Манерова, М.В. Савчина, В.І. Слободчикова, Л.Ф. Шеховцової, Т.О. Флоренської та інших, дали підстави для визначення методологічних положень щодо розуміння людини в рамках християнсько-орієнтованого підходу та відповідно ракурсів осмислення феномену гідності:

1. Людина є цілісною комплементарною єдністю тіла-душі-духа. Кожна з іпостасей є окремим виміром – атрибутом, які, будучи доцільно зорганізовані, утворюють субстанційну інтегральну єдність. Духовна іпостась є найвищою системною формою, яка визначає й організовує функціонально залежні від неї форми суб'єктної реальності людини. Духовна іпостась зумовлює гідність як об'єктивну даність та автентичну характеристику.

2. Людина «з'являється у цей світ» за образом та подобою Бога, тобто містить у собі генетичний код подальших життєвих перетворень, що відбуваються у напрямі деякого Ідеалу Досконалості. Вагомість цього виразу визначається не самим словом «образ», а контекстом, в який він поміщений. Адже людина є образом не будь-якого бога, якого вона собі вигадує за аналогією зі своїм образом, а Бога трансцендентного. Претендувати на подібність до образу Божого може лише людина, в чому й полягає її вища гідність /Бут. 9.6/.

3. Життя людини як одухотвореної істоти в рамках християнської парадигми можна визначити як христоформне та христоцентричне. Згідно з цими уявленнями людина покликана брати участь у житті Творця через Христа, який виступає справжньою людиною, яка уособлює всі найвищі якості. Він є сутнісною формою, яка визначає перспективу становлення кожної людини як гідної дитини Божої.

4. Людина як носій духовної іпостасі володіє перспективою досягнення сакраментальної реальності через гідне життєздійснення, що передбачає реалізацію прагнення помножувати добро та любов, у вчинковий спосіб реалізовувати універсальні цінності. Це прагнення є свідомою відповіддю на онтологічний заклик.

5. Людина є водночас такою, що створена, і тією, що творить. Проблему створення і творіння доцільно розглядати у двох площинах – горизонтальній та вертикальній. Вертикальну площину становлять стосунки між Творцем і людиною як Його творінням. Горизонтальна площина – це площина реалізації людини у стосунках з іншими людьми, з навколишньою дійсністю загалом, це площина, в якій людина сама постає творцем – творцем добра і любові. Визначальною є саме вертикальна площина, бо в стосунках з Творцем людина здійснюється як така, що здатна творити добро та реалізовувати свою істинну сутність, вона тим самим отримує перспективу становлення та розвитку як неповторна особистість.

6. Людина є потенційною особистістю. Особистісний потенціал людини даний посередництвом духа і реалізується тією мірою, якою вона проявляє свою готовність слідувати вищим імперативам – жити для інших, творити в ім'я Творця. Кожна новонароджена дитина потенційно є особистістю, оскільки наділена духом, але ця потенційність часто буває обмежена спроможністю виявити свою корисність для інших у свідомий, цілеспрямований спосіб [8, с. 79–80].

Поняття гідності в християнській психології співвідноситься з поняттям сакраментальності. Вже в перші століття християнської ери Отці Церкви розмірковували про гідність людини. Зокрема, св. Макарій Єгипетський (IV ст.) писав: «Безмірно висока гідність людини! Подивись, яке небо і земля, сонце і місяць: і не в них благоволив вселитися Господь, а тільки в людину. Тому людина дорожча від усіх творинь...». Своєю чергою Симеон Новий Богослов (V ст.) розвиває цю думку, заперечуючи античній традиції: «...кожний із нас створюється Богом як другий світ, великий всередині малого цього видимого світу, як свідчить разом зі мною Григорій Богослов». Як ці, так і багато інших висловлювань Отців Церкви, та передусім увесь зміст Нового Заповіту, свідчать:

людина в етичній системі християнства є незмірно дорожчою не лише за всі скарби землі, а й за весь Всесвіт» [8, с. 154–155]. Тобто вона апріорі є цінною за своєю природою і цю цінність вона зобов'язана виявляти в дієвий спосіб стосовно як себе, так і інших.

В.П. Савельєв у словнику з етики чітко вказує, що категорія гідності визначає безумовну самоцінність кожного і становить невіддільний складник природних прав людини [13]. Своєю чергою в Загальній Декларації прав людини зазначено, що визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, і рівних та невіддільних прав їх є основою свободи, справедливості та загального миру [1].

Вочевидь, говорячи про «безумовну цінність», «притаманність», ми підходимо до розуміння онтологічної природи людської гідності. Своєю чергою з погляду християнської психології цю безумовну самоцінність людини визначає той факт, що вона створена на образ і подобу Бога. «Бути створеними на Божий образ не є звичайною частиною космології, а є сотеріологічним фактом. Бог насправді дарує людині не лише звичайне існування, але дає їй його, роблячи учасниками себе самого, творить людину для того, щоб вона «була в Ньому», «була з Ним»: це означає бути створеними на Божий образ» [14, с. 504].

Важливим є функціональний аспект гідності, адже вона не тільки визначає цінність людини, але в своїй суті постає зобов'язуючою умовою життєздійснення людини.

Першочергово на *інтрасуб'єктному рівні* життєздійснення шляхом самопізнання, моральної саморефлексії, інтуїтивного вчування відбувається осягнення людиною своєї сакраментальної вартості, гідності як даності духа. Останнє ініціює в людини прагнення своїми думками, вчинками, діями відповідати образу Бога, бути гідним Його. Однак для цього людині необхідне «розуміння цього образу» (когнітивно-емоційне осягнення), що своєю чергою визначатиме її віру у власну спроможність відповідати останньому. Вислів «людина була створена на Божий образ» становить зміст онтологічного уподібнення між Творцем і створінням через обожествлення останнього та являє від початку позитивне відношення між образом і прототипом. Щось Боже є в людині, тому що є щось людське в Богові, бо так хотів одвічно сам Бог. «Інакше кажучи, це означає, що божественна Софія, як органічна цілісність ідей, є вічною людськістю Бога як божественний Прототип та умова буття людини». Ця вічна людськість Бога не є ще людиною, вона починає існувати «від моменту створення як «внутрішнє натхнення божественного духа», стаючи «живим буттям» [15, с. 108].

Відповідно, на цьому рівні гідність постає як суб'єктивне переживання індивідуальної

самоцінності, яке об'єктивується у вчинковій активності самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення. Тобто, досягаючи відповідного рівня розвитку моральної свідомості, духовного розвитку в цілому, людина починає усвідомлювати необхідність пізнавати себе та вдосконалюватися, не обмежуючись даністю самоцінності, а реалізуючи її у щоденній праці над собою.

В.А. Бачінін вказує на те, що усвідомлення людиною власної гідності є функцією загальної та правової культури людини, похідною від рівня розвиненості її духовного «Я» [1].

Образ Божий є свого роду природним взірцем духовного росту людини, який зумовлює необхідність і здатність «перемінюватися-постійно-все більше-від-того-ким-ми-є» (Я. Спітеріс). Усвідомлення власної самоцінності детермінує включення механізму моральної саморегуляції, який забезпечує можливість наближення до Ідеалу шляхом прояву вольових зусиль самообмеження, саморозвитку, самовдосконалення.

На цьому рівні гідність людини проявляється як потреба в самоповазі, вимогливість до себе, сумлінність, правдивість перед собою, самоконтроль, почуття відповідальності перед власною совістю, самолюбство [12, с. 30].

У тілесно-душевно-духовній природі людини закладене усе необхідне для реалізації її гідності. «Постійно уподібнювати своє існування до Бога є дією без кінця, тому що Божа реальність ніколи не вичерпується. Людина, створена на «безконечний Божий образ», покликана за своєю природою постійно себе перевищувати, бути трансцендентною до своїх обмежень і прямувати до безконечності. Це стосується людини в її цілості, як ззовні, так і внутрішньо» [15, с. 65].

На *інтерсуб'єктному рівні* життєздійснення людини відбувається проєкція почуття гідності у стосунку до інших. Це проявляється передусім у розумінні цінності іншої людини, її неповторності, поваги до її індивідуального самовираження.

У статті 28 Конституції України наголошується, що «кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» [9, с. 7]. Своєю чергою в статті 68 відзначено, що «кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» [9, с. 15]. Вочевидь, ми можемо говорити про правову регламентацію вияву гідності у стосунку до іншої людини, однак, що важливіше, – особистісна моральна регламентація, яка опирається не на «обов'язок», а на беззаперечне «прийняття» Іншого. Ця беззаперечність

передбачає прийняття Іншого таким, як він є, з його можливими недоліками, проступками, але, що важливо, – із завжди відкритою перспективою його особистісного росту. Інший «володіє» тією ж автентичною цінністю та можливістю її реалізації впродовж всього свого життя.

Повага до гідності іншої людини має широкий спектр вияву, як ось за Д. Юмом: добродушність, співчутливість, вдячність, доброзичливість, дружелюбність, великодушність, добродійство [16]. Вочевидь, це ті особистісні якості, які розвиваються в умовах взаємодії з іншими, будучи потенційно присутніми в Сутнісному Я людини, подібно до зерняти, яке, попадаючи в сприятливі умови, проростає колоссям.

Сім'я як інститут соціалізації особистості стає тим первинним сприятливим або несприятливим соціальним середовищем, у якому актуалізується і розвивається почуття гідності людини. І цей процес починається з моменту прийняття батьками факту зачаття і вияву відповідного ставлення до цього факту зародження нового життя, хай навіть на рівні декількох клітин. Саме тому так гостро відстоюється сьогодні багатьма громадськими організаціями (як от «Рух за життя», до яких входять як вчені біологи, лікарі, духовенство, так і психологи), позиція поваги до гідності ненародженої дитини та права на життя.

Дослідження з перинатальної психології засвідчують тісний емоційний зв'язок між мамою і ненародженою дитиною, і можна припустити, що ставлення матері до ще не народженої дитини може трансформуватись і зберігатись на несвідомому рівні та уже безпосередньо виявитись в тих чи інших формах поведінкового чи емоційного реагування після народження. Це гіпотетичне припущення знайшло підтвердження в консультативній практиці осіб з широким спектром депресивних розладів, в анамнезі життя яких присутньою є ситуація «небажаної вагітності» та первинного негативного ставлення їхніх батьків до факту зачаття.

З погляду християнської психології інша людина, як та, яка створена на образ і подобу Бога, презентує самого Творця, обираючи шлях служіння Святому Духу. Потенційна даність (її духовна іпостась) визначає цінність людини, незалежно від того, якою мірою вона є актуалізованою та реалізованою. Відповідно, ненароджена дитина, як і людина з психічними порушеннями, наділена гідністю, хоча остання не є реалізованою через відповідні обставини.

Свідомий прояв гідності відбувається у вчинковий спосіб. Аналізуючи проблему розвитку моральної свідомості підлітків, І.С. Булах зауважує, що вияв співчуття, доброзичливо-

сті, підтримки, відповідальності в міжособистісних взаєминах підлітків є свідченням того, що універсальні цінності набувають стійкого положення у структурі їх самосвідомості і становлять суть утвердження гідності. «Змістові компоненти людяності – любов до іншого, творчість, свобода і відповідальність – репрезентують змістовий континуум такої форми моральної свідомості, як гідність» [3; 4, с. 159].

Будучи інтегрованою в суспільство, людина первинно отримує можливість актуалізувати власну гідність в умовах взаємодії з іншими, долучитись до ціннісних надбань сім'ї, родини, людства загалом і в такий спосіб формувати власну систему цінностей та виявляти власну гідність.

На метасуб'єктному рівні життєздійснення людина виходить за межі власної самоцінності, яка знаходить вияв у межах її особистого життя і приходить до усвідомлення власної причетності до цінності світу загалом – суспільства, природи усього існуючого на Землі. Це усвідомлення породжує стан «благоговіння» перед життям (А. Швейцер) та передбачає одухотворення всього навколишнього світу і вияв любові до нього. Як вважає О.І. Зеліченко, «щоб полюбити світ, треба його одухотворити» [7, с. 257]. В акті любові довершено проявлятиметься гідність людини як її готовність реалізовувати себе заради інших, заради звершення і довершення. Тут ми виходимо в площину самопожертви, діяння добра заради добра, плекання «блага» як верховної цінності людської екзистенції.

З погляду християнської психології на метасуб'єктному рівні гідність виявляється в готовності особистості «відповісти на поклик благодаті» – запрошення реалізувати своє покликання, відбутися як особистість, що сповняє власну унікальну місію, призначення у світі. Ось як про це говорить М.С. Пек: «Поклик благодаті – це ... своєрідне висунення, оскільки вона підіймає людину на вищі сходинки відповідальності і духовної могутності. Усвідомити, що на тобі благодать Божа, що ти близький до Бога, – значить постійно відчувати внутрішній спокій і мир... З іншого боку, це знання і це відчуття накладають на нас величезну відповідальність: близька до Бога людина зобов'язана бути активним провідником Його волі на землі. Поклик благодаті обіцяє життя, сповнене повсякденних турбот, життя, присвячене безоглядному служінню і, якщо вимагається, жертвованості. Це поклик від духовного немовляцтва до духовної зрілості» [10 с. 288–289]. В цьому поклику водночас стверджується цінність людини в масштабі всього Всесвіту та її відповідальність за нього як співтворця.

І в цьому контексті доречно згадати про видатні постаті українського суспільства, гідність яких знайшла вияв в акті самопожертви

заради пропагування тих універсальних цінностей, які становлять суть людської природи, зберігають за людиною право бути і залишатись людиною. Це передусім О. Гірник, О. Ольжич, О. Теліга, котрі у вчинку самопожертви задекларували власну моральну позицію протистояння злу та утвердження власного духовного статусу.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, у рамках християнської психології гідність розглядається як автентична характеристика духовної природи людини, даність духовної іпостасі, яка актуалізується в умовах соціокультурного простору, проявляється і утверджується у вчинковий спосіб у ставленні до себе, інших, до світу загалом. Кожна без винятку людина щодня стоїть перед вибором, в якому напрому звершувати своє життя, «підійматись від звіра до Бога» (Василій Великий) чи, йдучи супроти власної автентичної природи, обмежитись егоїстичною прагматичністю, споживацьким ставленням до інших та світу в цілому. В спосіб моральної саморефлексії кожна людина самостійно знаходить відповіді на запитання: «Для чого я тут на землі? Яке моє покликання? В чому моя місія як людини?». І тут важливою є орієнтація на вертикальну площину її життєздійснення. Тобто своє покликання бути лікарем чи вчителем, творити та помножувати добро, протистояти злу – усе це підпорядковане єдиній меті – стати реальним учасником Божого плану спасіння. Образно кажучи, життя людини набуває характеру екзамену, екзамену на її гідність, на відповідність власній сутнісній духовній природі.

Подальші перспективи досліджень вбачаємо в розробці психодіагностичного інструментарію дослідження феномену гідності, а також проведення емпіричного дослідження рівнів актуалізації та прояву гідності на різних етапах онтогенезу та формулювання психолого-педагогічних рекомендацій оптимізації процесу утвердження гідності в освітньому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинин В.А. Энциклопедия философии и социологии права. СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 1093 с.
2. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. 2015. Том 2. Чернівці : Букрек. 640 с.

3. Булах І.С. Психологічні механізми особистісного зростання підлітків. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Проблеми сучасної психології. 2010. Вип. 8. С. 104–114.

4. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія. 2003. Київ : НПУ М. П. Драгоманова. 340 с.

5. Грищук О.В. Людська гідність у праві: філософсько-правова рефлексія. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. 411 с.

6. Загальна Декларація прав людини. Київ : Верес, 1997. 36 с.

7. Зеличенко А.И. Психология духовности. Москва : Издательство Трансперсонального Института, 1996. 400 с.

8. Климишин О.І. Християнсько-психологічні основи духовного розвитку особистості : дис. ... доктора психол. Наук : 19.00.07. Київ, 2013. 492 с.

9. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року зі змінами та доповненнями згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV. Харків : ФОП Співак Т.К., 2010. 48 с.

10. Пек М.С. Нехожёные тропы. Новая психология любви, традиционных ценностей и духовного роста: Пер. с англ. Москва : Авиценна, ЮНИТИ, 1996. 301 с.

11. Рибалка В.В. Честь і гідність особистості як фактори індивідуальної та соціальної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. Серія психологічна. Вип. 1. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsp/01_2009/09rvvtsb.pdf.

12. Рибалка В.В. Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога. Київ : «Шкільний світ», 2010. 126 с.

13. Савельєв В.П. Етика. *Короткий навчальний словник: терміни, поняття, персоналії*. Львів : «Магнолія – 2006», 2009. 279 с.

14. Словник біблійного богослов'я/ під заг. ред. Владики Софрона Мудрого. Львів : Місіонер, 1996. 935 с.

15. Спітеріс Янніс. Спасіння і гріх у східній традиції: пер.з італ. о. В. Парасюка, ЧСВВ. Жовква : Місіонер, 2009. 288 с.

16. Юм Д. О достоинстве и низменности человеческого природы. Сочинения в 2 т. Т. 2. Москва : Мысль, 1996. 799 с.